

УДК: 327.5:[355.48(470+571):477))

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-18-151-181>

CHALLENGES AND THREATS TO THE COLLECTIVE SECURITY OF EUROPE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ КОЛЕКТИВНІЙ БЕЗПЕЦІ ЄВРОПИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Віталій Коцур,

доктор історичних наук,

професор, ректор

Університету Григорія

Сковороди в Переяславі,

E-mail: Kotsurv@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7369-4344.

ResearcherID: AAK-9131-2020

вул. Сухомлинського, 30,

м. Переяслав, Київська

область, Україна 08401.

Vitalii Kotsur,

Doctor of Historical Science,

professor, rector of Hryhorii

Skovoroda University in

Pereiaslav,

E-mail: Kotsurv@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7369-4344.

ResearcherID: AAK-9131-

202030, Sukhomlynskooho str.,

Pereiaslav, Kyiv region,

Ukraine, 08401

ABSTRACT

The study examines the key challenges and threats to collective security of Europe in the context of the russian-Ukrainian war. Hybrid threats have become a topical issue for EU countries since 2014. Europe faced a number of challenges that included strengthening its defense capabilities, forming a set of measures to protect the information sphere and cyberspace, and defining a clear position at the highest political level regarding the issue of the russian-Ukrainian war. Since the beginning of the full-scale invasion of russia, European countries have faced a serious challenge related to the security of the EU's eastern borders. It was found out that the russian aggression changed the views of the

political leaders of certain countries regarding the pacification of the aggressor. It became obvious that attempts to peacefully settle the russian-Ukrainian war through concessions on Ukrainian territories are impossible and may create a number of similar precedents in the future. It was found out that since 2014, the EU and NATO have been developing a set of measures aimed at preventing hybrid threats, and the main international documents on which these measures were based have been highlighted. The latest and traditional approaches to solving hybrid conflicts, their advantages and disadvantages are characterized.

The problems of collective security of Europe after February 24, 2022 are highlighted. The specifics of the course of the war, as well as the challenges faced by Europe are revealed. Attention is focused on the peculiarities of russia's use of hybrid methods of war, the reasons and impact on modern geopolitical realities are characterized. The article shows the relevance of a detailed study of this problem and the prospects of the latest approaches to the formation of the country's security. The russian-Ukrainian war proved the need to reform international security structures, in particular the UN Security Council, to find new methods of countering propaganda, to strengthen the readiness of government institutions, military structures, and the civilian population to successfully respond to hybrid threats.

Keywords: *challenges, hybrid threats, security, conflict, politics, Europe, Ukraine*

Постановка проблеми. З 2014 р. світова спільнота зіткнулася зі серйозними проблемами колективної безпеки. Це пов'язано з російською окупацією Криму і початком російсько-української війни. Фактично стався черговий прецедент (аналогічна ситуація спостерігалася у Грузії, Молдові, Ічкерії) через нехтування росією міжнародним правом. Світова демократична спільнота з одного боку не могла миритися з таким перебігом подій, адже це може зумовити новий поділ сфер впливу, а отже і, ймовірний початок світового конфлікту,

а з іншого – через побоювання ескалації конфлікту і поширенням його на інші країни намагалися умиротворювати агресора. З історії відомо, що така політика лише може захопити агресора до подальшого розвитку воєнної експансії.

Початок гострої фази російсько-української війни зумовив певні зміни у світогляді як пересічних європейців, так і політичних діячів. Відбулося розуміння загрози мирному існуванню, адже після України, росія може розв'язати війну і в Європі. Звісно, ця теза може бути скептичною, враховуючи що значна частина Європи є членами НАТО. Утім, враховуючи постійні провокації з боку росії (зокрема, порушення повітряного простору країн Європи), ймовірність поширення конфлікту зростає. Тому нині важливо вивчити виклики колективній безпеці Європи в умовах російсько-української війни і сформувані ймовірні сценарії їх розв'язання.

Метою статті є висвітлення основних викликів і загроз колективній безпеці країн Європи в умовах російсько-української війни, спрогнозувати ймовірні сценарії запобігання і розв'язання їх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання європейської безпеки у контексті сучасних геополітичних викликів є предметом дослідження низки дослідників. Особливу увагу вони приділяють гібридним загрозам. У контексті російсько-української війни від 2014 р. вивченням цієї проблеми займалися К. Джонес (Jones, 2019), Р. Джонсон (Johnson, 2018), С. Мейстер (Meister, 2022), Г. Мойніган (Moynihan, 2019), Ф. Хоффман (Hoffman, 2007), І. Флоренц (Florence, 2019; Florence, 2021), М. Яйнтнер (Jaitner, 2015) та низка інших науковців. Західні дослідники, вивчаючи український досвід боротьби проти російської агресії, намагалися визначити основні виклики безпеці європейським країнам і знайти оптимальні шляхи боротьби з гібридними загрозами. Досить активно цю тему досліджували українські науковці, зокрема В. Горбулін (Горбулін, 2015), Є. Магда (Магда, 2016), Г. Почепцов (Почепцов, 2015), А. Хмель (Хмель,

2021–2022) та інші. Особливу увагу вітчизняні дослідники акцентують на інформаційній складовій російсько-української війни. Інформаційна сфера і кіберпростір є найбільш вразливим для гібридних загроз, відповідно основний акцент західній і вітчизняні учені здійснюють саме на них.

Виклад основного матеріалу. Порушення стратегічної стабільності у світі свідчить про появу нових викликів і загроз. Вони можуть проявлятися на глобальному, регіональному та локальному рівнях. У широкому розумінні більшість сучасних загроз класифікують, як *традиційні* та *новітні* (нестандартні) (Магда). Традиційні загрози у більшості випадків стосуються відкритих конфліктів, пов'язаних з територіальними претензіями, релігійними, етнічними мотивами тощо. Новітні загрози поєднують у собі широкий набір традиційних та новітніх інструментів за допомогою яких відбувається руйнування цілих геополітичних систем, а втрата контролю над якими може мати непередбачувані наслідки. Новітні загрози стають все більше актуальними, адже вони передбачають прихований вплив через засоби масової інформації (особливо нетрадиційні, зокрема соціальні мережі, ютуб-канали, електронні ресурси) і можуть створювати підґрунтя для деструктивних явищ у середині країни. Росія використовувала інформаційні технології для дестабілізації ситуації в інших країнах, прикриваючи при цьому власну агресію (Новородовський, 2020: 153).

Процес формування новітніх загроз розпочався після утвердження у світі безкомпромісної демократичної системи міжнародного права. Фактично після Другої світової війни, світова спільнота намагалася вибудувати механізм мирного врегулювання конфліктів. Аналізуючи причини появи нових загроз, слід розуміти, що з одного боку наявність чітких правил та інституцій за порушення норм міжнародного права сприяла упорядкуванню взаємовідносин між країнами, а з іншого – зумовила до пошуку шляхів уникнення такої відповідальності у разі її появи. Така практика притаманна авторитарним

режимів, які спочатку порушують права та утискають своїх громадян, задля утримання влади, а коли цих інструментів стає недостатньо, вони розв'язують приховані міждержавні або регіональні конфлікти (Hybrid threats..., 2023). У дослідженні «Чому нації занепадають», на історичному досвіді автори доводять, що відсутність інклюзивних політичних інституцій зумовлює вразливість до розпаду держави (Аджемоноглу, Робінсон, 2016). Авторитарні екстрактивні політичні режими не зацікавлені у побудові прозорих демократичних інституцій, влада у яких є перехідною. Їх мета – безмежна жага влади та максимальне розширення сфер власного впливу і контролю. Екстрактивні інституції не створюють умов для розвитку економіки, культури, становлення громадянського суспільства, що формує прірву між владною елітою і населенням. Як показує практика, кількість авторитарних держав щороку зростає, а унаслідок цього збільшується рівень бідності та конфліктності у світі (Repucci, Slipowitz, 2023). Вагому роль відіграє те, що окремі країни сучасного глобалізованого світу (G8 Communiqué Köln, 1999; Ülgen Sinan, 2022) не спроможні грати за правилами чесної конкуренції, а тому вдаються до брудних методів ведення політики. Відповідно не останню роль відіграють технології, які впливають на цивільне життя та воєнно-технічні можливості країн. Доповнюють цей перелік релігійні протиріччя, інформаційна відкритість чи замкнутість суспільства тощо.

В сучасній науці новітні загрози називають «гібридними загрозами». Учені зауважують, що термін «гібридні загрози» – це західне поняття, яке використовується для обговорення дилеми безпеки, з якими зіштовхуються держави, які мають демократичну державну систему, або знаходяться на шляху демократизації. У широкому розумінні їх розглядають як небажані втручання того чи іншого роду у внутрішній простір країни (Giannopoulos, Smith, Theocharidou, 2021: 9–10). Нині вони перебувають у полі дослідження багатьох науковців, більшість з яких вважає, що гібридні загрози є симбіозами

руйнації військово-політичної системи супротивника шляхом шантажу, підкупу, диверсій, дискредитацій, інформаційного тиску, маніпуляцій масовою свідомістю. Це – комбінація військових та невійськових методів з залученням протестного потенціалу населення. Превентивні заходи «гібридності» лежать не в операційній або тактичній сфері, а в стратегічних і політичних сферах (Johnson; Johnson, 2018; Timothy Clack, Robert Johnson, 2021). Френк Хоффман зазначає, що гібридні загрози «змішують природу державного конфлікту з фанатичним і затяжним запалом нерегулярної війни» (Frank G. Hoffman, 2007). Тейя Тілікайнен вважає, що гібридні загрози характеризуються використанням нетрадиційних інструментів проти демократичних держав і суспільств у зловмисних цілях. Вони спрямовані на дестабілізацію, непідготовленість цільової країни, таким чином мінімізуючи ризики контрзаходів.

Сучасні технології та кіберпростір надають багато нових можливостей для використання інструментів гібридних загроз (The Evolution of..., 2022). Через соціальні мережі досить легко поширювати ідеї, які мають деструктивний характер. У цьому полягає найбільший виклик для демократичних країн: сформулювати контрзаходи, які не суперечитимуть демократичним принципам. Внутрішня характеристика гібридних загроз передбачає розмивання традиційних дихотомій і створення двозначності та невизначеності. Метою є досягнення національних інтересів і цілей за допомогою таких стратегій, як підрив громадської довіри до демократичних інститутів, поглиблення нездорової поляризації, кидання виклику основним цінностям демократичних суспільств, втручання в демократичні вибори та вплив на здатність політичних лідерів приймати рішення, навіть шляхом застосування військових засобів (COI Strategy, 2023). Гібридні загрози завжди є багатовимірними, універсальними і мають безліч тактик. Вони поєднують примусові та підривні заходи, використовуючи як звичайні, так і нетрадиційні інструменти та методи (дипломатичні, військові,

економічні та технологічні) для дестабілізації супротивника. Їх досить важко виявити або прописати, і можуть використовуватися як державними, так і недержавними суб'єктами (Joint communication, 2018). Гібридні загрози є сучасним викликом для політики безпеки у країнах Європи. Апробовані росією методи гібридної війни можуть бути застосовані й серед країн ЄС і НАТО.

Політика безпеки ЄС розрізняє такі типи гібридної діяльності як: маніпулювання інформацією, законами (для підриву політичної рівноваги й демократії), кібератаки, економічний примус, інструменталізація мігрантів (для формування протестних настроїв), тероризм, популізм, пандемія, конкуренція в космосі, зміни клімату, когнітивна війна тощо (Countering hybrid threats, 2022; The 4th Cyber..., 2022). Все це може спричинити зростання внутрішньодержавних конфліктів у багатьох країнах у XXI ст., особливо при зниженні рівня демократії (Florence, 2019; Florence, 2021). Найбільш вразливими сферами є енергетична безпека та постачання, космічна інфраструктура, безпека на морі, охорона здоров'я, транспорт (авіаційний, морський, залізничний), кібербезпека, зв'язок і фінансові системи, інформаційний простір. Гібридні загрози також можуть бути націлені на вразливі місця в суспільстві, кидаючи виклик основним цінностям і свободам або націлюючись на більш уразливі групи (FAQ: Joint Framework, 2016). Застосовуючи методи маніпуляції суспільною свідомістю, використовуючи емоційну складову, досить легко сформувати негативний імідж демократичних інституцій, політичних лідерів в очах населення.

Гібридні загрози сформували низку викликів для політичної еліти низки країн Європи, зокрема: захист інформаційного простору і кібербезпека, сприяння органічного мовно-культурного розвитку етнічних груп, формування контрзаходів, які не порушують демократичних принципів. Превентивні заходи передбачають не лише політичної волі

влади, але й осмисленого наукового підходу, з метою прогнозування ризику гібридних загроз та їхніх наслідків.

Поряд з гібридними загрозами новим викликом у 2022 р. стала повномасштабна війна, яку рф розгорнула проти України 24 лютого. Вона характеризується застосуванням традиційних і нетрадиційних підходів. Усвідомлюючи наслідки від цієї війни для Європи, наприкінці 2022 р. в ЄС було запропоновано виробити нову стратегію відносин ЄС та рф. Зокрема було сформульовано сім принципів, яких ЄС повинен дотримуватися, щоб сформувати основу нової стратегії щодо Росії. З одного боку, стратегія передбачає, що Україна в пріоритетах ЄС має бути на першому місці. Адже сприяння посиленню демократизації та економічних реформ в Україні з часом призведе до підриву авторитаризму в рф та послабить її. З іншого боку – пропонується оновити політику сусідства ЄС через зміцнення інфраструктурно-економічного сегменту та посилення впливу в тих пострадянських країнах, в яких ще зберігся проросійський вплив (Грузія, Молдова, Вірменія тощо). Серед рекомендацій стратегії варто виокремити підтримку російського громадянського суспільства через створення платформ у сфері науки, освіти, ЗМІ та політичних порад для розробки концепцій нової росії, спрямованою на стійкі зміни; розробки нової візової політики для росіян; запобігання повному розмежуванню ЄС з рф через страх щодо поглинання рф Китаєм. Намагаючись тримати баланс ЄС може допустити помилку, яка лише посилюватиме позиції на пострадянському просторі. Для цього варто зміцнити європейську енергетичну безпеку шляхом інтеграції енергетичної системи між європейськими країнами та зміцнення позицій ЄС як потужного геополітичного учасника та учасника безпеки (Meister, 2022). Сьогодні частково ця політика реалізовується, що безумовно сприятиме посиленню колективної безпеки країн Європи, зокрема проти гібридних загроз. Європейські лідери мають усвідомлювати, що російська агресія в Україні – це загроза демократичним цінностям країн

Європи, а також апробованій системі безпеці. Відсутність єдиної позиції щодо агресора може найближчим часом зумовити розкол всередині Євросоюзу і поглибити кризові явища.

Російська інтервенція і початок війни проти України у 2014 р. мала стати чітким сигналом для європейських щодо нових викликів колективної безпеки. Натомість уряди окремих країн Європи проявляли лояльність у ставленні до росії, зокрема Угорщина та Словаччина, Чехія, Німеччина, Хорватія тощо (Шимов, 2017; У Празі..., 2022). Існує кілька причин, які це пояснюють: 1) побоювання нової війни світового масштабу; 2) залежність від дешевших російських енергоносіїв; 3) робота російської пропаганди і проросійсько налаштованої агентури, зокрема серед політичних еліт. Зміни у ставленні до російсько-української у низці європейських країн відбулося після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Відбулося усвідомлення загрози для європейських країн, особливо Центральної і Східної Європи, Балтії. Щоправда, донині існує невизначена позиція окремих європейських політиків, шукають можливості піти на поступки агресору. Причиною цього може бути як недалекоглядність, так і свідомо гра на руку кремля чи побоювання початку конфлікту світового масштабу.

Повномасштабна війна проти України в офіційній російській риторичі звучить «Спеціальна воєнна операція» (так зване СВО) (У РФ термін..., 2022). Це теж стало елементом прояву гібридності. Однак цього разу, світова спільнота, а також українська політична еліта, населення все ж окреслюють ці дії як «війна» (у класичному розумінні) і загроза демократичним принципам і міжнародному порядку. Тим паче, що відбулося порушення низки норм міжнародного гуманітарного права. Цей прецедент формує черговий виклик світовій спільноті, адже ігнорування російської агресії, безкарність воєнних злочинів може зумовити їх повторення у найближчому майбутньому.

Ця війна, починаючи з 2014 р., стала одним із найбільших викликів європейській безпеці у XXI столітті. Її перебіг демонструє зміну методів і підходів до ведення війни і якими можуть бути потенційні наслідки від такої у XXI столітті. Нині можемо виокремити такі небезпечні риси цієї війни: світовий гібридний характер, особливості стратегії і тактики її ведення, ідеологічна основа, нова розстановка сил на світовій арені, наслідки війни.

Світовий гібридний характер війни характеризується тим, що фактично у цій війні задіяні більш як п'ятдесят держав: Росія та її сателіти (Білорусь, Сирія, Іран, Північна Корея), які воюють проти України та її союзників (майже 50 країн) (Дикаленко, 2022). Гібридність війни полягає у тому, що бойові дії ведуться на обмеженій території України за допомогою регулярних військ та не регулярних сил (на боці росії воюють від 20 до 50 тис. так званих «найманців») (Стало відомо..., 2022), у той час як на боці України також воює незначна кількість комбатантів іноземного легіону (Комбатанти, найманці, добровольці..., 2022). Від 2014 р. більшість іноземних «легіонерів» перебували у складі добровольчих формувань («Азов», «Айдар», «Донбас», Добровольчий Український Корпус Правий Сектор та ін.), а також формували власні підрозділи. Поступово з легалізацією добробатів й адаптацією чинного законодавства під реалії російсько-української війни іноземні добровольці вливалися у ряди національних силових структур (Новородовський, 2018). У 2022 р. був помітний сплеск активності участі добровольців з інших країн у захисті територіальної цілісності України. Країна-агресор не називає цю війну війною, а так званою «спеціальною воєнною операцією», намагаючись зняти з себе відповідальність на рівні міжнародного права.

Стратегія й тактика ведення війни упродовж війни зазнавала суттєвих змін. Початок ведення війни характеризувався повномасштабним вторгненням, яке супроводжувалося наступом сухопутних частин по російсько-

білоруському кордону, ракетними та авіаударами, спробами висадки повітряного та морського десанту. Проте у ході війни тактика змінилася. Війна показала, що авіація та морські сили є вразливими мішенями в такій війні. А наявність значної частини сухопутних військ можуть бути розбиті завдяки такому виду озброєння як безпілотні літальні апарати (БПЛА) (Савченко-Галушко, 2022) та артилерійським системам (Як нова українська..., 2022). Не останню роль тут відіграла космічна та аеророзвідка (Höyhtyä Marko, Uusipaavalniemi Sari, 2023). Ще однією особливістю стратегічних дій з боку росії стали дистанційні повітряні атаки ракетами й безпілотниками української критичної інфраструктури. Окремим видом ведення війни лишається інформаційна сфера – кібератаки та інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО), спрямовані на поширення розбрату в українському суспільстві, формування антиурядових настроїв, розвал антипутінської коаліції. ЗСУ вдавалося до неординарних підходів під час звільнення територій, які в науці характеризуються як «стратегія непрямих дій» (Гарт, 2014; Стратегія «тисячі бджолиних укусів»..., 2022; Як ЗСУ «роз'їдає»..., 2022; Україна веде..., 2022). Вивчення стратегії і тактики російсько-української війни є і буде у найближчому майбутньому предметом дослідження для іноземних фахівців, зокрема Інституту вивчення війни.

Особливу увагу фахівці звертають на *ідеологічну основу війни*. Попри те, що дискусія в цій площині триває, багато науковців вбачають у ній саме геноцидні та імперіалістичні мотиви заковані у так званій концепції «русского міра». Ідеологічна основа чітко прописувалася у стратегіях національної безпеки росії і передбачала поширення так званої «правдивої інформації» серед населення інших країн (Новородовський, 2020: 155). Водночас, кількість видатків на функціонування пропагандистських каналів з кожним роком зростала, що свідчило про важливість ідеологічного й інформаційного чинника на світовій політичній арені.

Водночас, в умовах російсько-української війни ідеологічна основа стає ще одним викликом для європейської колективної безпеки, адже постає проблема захисту інформаційного простору, дотримуючись певної межі, яка не порушуватиме демократичний принцип свободи слова.

Нова розстановка політичних сил на міжнародній арені є ще одним викликом російської агресії. Війна зумовила стихійну розстановку сил на міжнародній арені. З одного боку ми бачимо, об'єднання серед країн демократичного крила і втрату контролю РФ над більшістю країн, яких вона вважала своїми сателітами. З іншого боку – росія консолідувала навколо себе країни з авторитарними режимами, як протиположність демократичному світу. Проте, є й гравці з подвійними стандартами. Цікавою є ситуація до зміни свого геополітичного становища у середовищі нейтральних країн (Швеція, Фінляндія). Навіть Швейцарія стала на бік України. Тобто вже відбуваються суттєві геополітичні зміни. Але важливим викликом може стати прецедент безкарності країни-агресора за скоєнні злочини. Через вплив на окремі міжнародні інституції росія намагається послабити санкції, виправдати свої дії і не допустити збільшення допомоги Україні. Зазначимо, що російський вплив уже має свої результати, зокрема у спортивній сфері. Відзначимо неоднозначні заяви функціонерів Міжнародного олімпійського комітету і керівництва ФІФА та УЄФА (очолює її громадянин росії). Але найбільшою небезпекою для світової спільноти є допущення країни-агресора до головування у Раді Безпеки ООН. Таким чином, світ може повторити помилки 1930-х рр., наслідки яких зумовили Другу світову війну.

Наслідки війни, а точніше їхня ліквідація стане ще одним викликом для світової спільноти. Найбільш тяжкими наслідками стануть масові людські втрати, екологічне забруднення Центрально-Східного регіону Європи, масове замінування територій, проблема мігрантів, збільшення соціально-незахищених верств населення, поява великої

кількості людей з психічними розладами тощо. Проте Україну і низку європейських країн чекає ще один виклик. Повоєнна відбудова потребуватиме значних ресурсів, які Україна може не мати. Натомість чи готові західні партнери підтримати фінансово підтримати відбудову. Існує два ймовірні шляхи: 1) по завершенню війни відбудеться суттєве зниження матеріальної допомоги, що не дозволить Україні повноцінно швидко відновитися по завершенню війни; 2) формування західними партнерами низки програм для стрімкого відновлення економіки країни (аналогія до плану Маршала після Другої світової війни). Другий шлях має більше перспектив для демократичного світу: по-перше, швидка повоєнна відбудова і відновлення економіки створить з України повноцінного партнера, по-друге, допомога Україні у повоєнний період підкреслить силу демократичного світу, а отже послабить дещо становище авторитарних країн (Китаю, Ірану, Північної Кореї та ін.). Тим паче, що у Спільній заяві за підсумками саміту Україна-ЄС, який відбувся 6 лютого 2023 р. ЄС висловив підтримку Україні, зокрема у швидкій відбудові (Спільна заява..., 2023).

Події 2022–2023 рр. змусили дещо переосмислити принципи побудови політики безпеки серед країн Європи. Відмова від нейтрального статусу низки держав і подані заявки на вступ до НАТО є свідченням провалу російської стратегії ведення міжнародної політики, а значні втрати РФ у війні розвіяли уявлення щодо потужності «другої армії світу». Утім, не варто відкидати ймовірність застосування зброї масового ураження, попри страшні наслідки для абсолютно всього світу. Крім того, російсько-українська війна показала недовіру міжнародних структур на кшталт ООН у їх розв'язанні. Постає питання щодо реформування Ради Безпеки ООН, яке порушували низка країн, зокрема США, Туреччина, Чехія. Голова Ради Європи Шарль Мішель у вересні запропонував призупинити членство росії у цій структурі, яка зловживає правом вето у питаннях щодо України (Собенко, 2023). Тим

паче, що з 1 квітня росія буде очолювати Радбез ООН, що остаточно дискредитувало цю організацію. О. Гладенко висловив припущення, що реформування ООН ймовірніше за все відбудеться після завершення російсько-української війни (Гладенко, 2022: 14).

Реалії російсько-української війни підштовхнули Європу до формування нових підходів безпеки. Відповідно до оборонної стратегії НАТО проти гібридних загроз, у разі невдалої політики стримування агресора, Альянс мусить почати реалізацію ефективного оборонного плану. У залежності від загрози підбираються і заходи, але головна мета не допустити переростання гібридного конфлікту в повноцінну війну. Від 2014 р. ЄС і НАТО прийняли низку нормативно-правових актів, які мали на меті захистити інформаційний і кіберпростір країн-членів, убезпечити від будь-яких проявів гібридних загроз. Відповідно ЄС приймає низку документів, у яких прописані заходи захисту економічної та інформаційної сфер. Серед них відзначимо такі: «Спільна структура протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» (2016 р.), «Підвищення стійкості та посилення можливостей для подолання гібридних загроз» (2018 р.), «Звіт про впровадження Спільної програми протидії гібридним загрозам 2016 р. та Спільного повідомлення 2018 р. щодо підвищення стійкості та зміцнення можливостей для подолання гібридних загроз» (2020 р.), «Картографування заходів, пов'язаних із підвищенням стійкості та протидією гібридним загрозам» (2020 р.), «Операційний протокол ЄС для протидії гібридним загрозам (EU Playbook)» (2016 р.), Стратегія безпеки ЄС 2020, щодо якої Європейська Рада прийняла не законодавчу Резолюцію (Хмель, 2021–2022: 92). Враховуючи посиленню активності російської пропаганди серед країн Європи, втручання у внутрішні справи ЄС, спроби заволодіти іншими країнами інформаційним полем у липні 2016 р. Радою ЄС та Європейським парламентом було прийнято директиву «Про заходи для високого спільного рівня безпеки мережевих та

інформаційних систем на території Союзу». Документ передбачав не лише формування першочергових заходів захисту інформаційного поля, але й виробленням національних стратегій, які мали б на меті посилити боротьбу зі злочинами у мережі (Новородовський, 2020: 162).

Ще одним важливим документом стала стратегія Альянсу протидії гібридним загрозам, прийнята у 2015 р. З кожним роком інструментарій реакції на гібридні загрози розширюються. Серед основних напрямків виокремимо покращення ознайомленості з обстановкою (а отже поліпшення дії зовнішньої розвідки), адаптація навчань НАТО, посилення стійкості держав-членів Альянсу, поліпшення кіберзахисту, розгортання команд підтримки протидії гібридним загрозам, стримування гібридних загроз, зближення цивільних і військових інструментів, вивчення нових технологій (особливо у інформаційній сфері), виявлення і реагування на дезінформацію, поглиблення відносин між НАТО і ЄС, розширення співробітництва з партнерами, нові способи залучення всіх урядових структур. З моменту її ухвалення вона зазнавала удосконалення і передбачала відхід від методичних і послідовних процесів планування і перехід на новий динамічний підхід, де знання ситуації, що постійно змінюється, є рушієм політичних дискусій, вироблення варіантів прийняття рішення і контролю (Рюхле, Робертс, 2021). Важливо об'єктивно оцінювати обстановку і розуміти шляхи її розвитку, а також швидко реагувати на них. При цьому важливо швидко прораховувати основні ризики безпеки. З 2014 р. країни НАТО досягли значного прогресу в сфері захисту своїх членів від гібридних загроз, посиливши стійкість на цивільному рівні і сформувавши механізми стратегічної комунікації (Ahmadly, 2022: 10).

Враховуючи сучасні виклики колективній безпеці, країни ЄС прийняли Спільну рамкову програму протидії гібридним загрозам 2016 р. (Joint communication..., 2016) та Спільну програму 2018 р. (Joint communication..., 2018). Вони

виокремлюють чотири напрямки протидії гібридним загрозам: ситуаційну обізнаність, стійкість, відповіді та співпраця. Разом з тим сформовано набір гібридних інструментів ЄС спрямованих на протидію таким загрозам – превентивні заходи, заходи співпраці, побудова стабільності, обмежувальні заходи та заходи підтримки. Діючи як загальна структура, ЄС об'єднує інші відповідні механізми та інструменти реагування, такі як набір інструментів кібердипломатії та запропонований набір інструментів маніпулювання іноземною інформацією та втручання (FIMI) тощо (Countering hybrid threats, 2022). Особливу увагу ЄС приділяє саме кібербезпеці, особливо після двох потужних кібератак у 2017 р. (WannaCry і NotPetya), у результаті яких постраждали система охорони здоров'я Великобританії, великі компанії Німеччини, Франції і різні державні установи України. Хоча ще починаючи з 2016 р. ЄС розробив низку заходів спрямованих на посилення захисту кібербезпеки, зокрема прийняли Директиву NIS – керівні принципи безпеки мережевих та інформаційних систем (Ahmadly, 2022: 8).

Разом з новими підходами до розв'язання сучасних викликів безпеки Європи використовуються старі апробовані методи. Йдеться про моніторингові місії міжнародних організацій у зонах бойових дій, зокрема ОБСЄ і ООН. Щоправда, ефективність їхньої діяльності незначна, що показала російсько-українська війна. Досвід України вказує, що на рівні ООН і ОБСЄ важливо комплексно вивчити усі прояви і можливі ознаки гібридної агресії з метою випрацювання ефективних міжнародно-правових засобів протидії їй (Шемшученко, Савчук, 2022: 401). Зазначимо, що значна кількість міжнародних організацій офіційно висловлювали підтримку Україні, починаючи з 2014 р., але надати практичну допомогу було здатне обмежене коло (Світова гібридна війна, 2017: 413). Ситуацію дещо змінила гостра фаза російсько-української війни після 24 лютого 2022 р. У цей момент відбулося усвідомлення, що росії не вдасться здійснити

блицкриг в Україні через потужний спротив і всебічна допомога може гарантувати безпеку низці європейських країн. Зауважимо, що в умовах повномасштабної війни в Україні, участь моніторингових груп не матиме ефекту без чітко сформованого механізму врегулювання конфлікту з покаранням винних і поверненням територіальної цілісності. Інакше – це лише посилюватиме агресію і наростання нових викликів для країн Європи.

Отже, у нинішніх реаліях безпека Європи повністю залежить від перебігу російсько-української війни. Підготовка до ймовірних викликів після початку російсько-української війни у 2014 р. посилила захист країн ЄС і НАТО, особливо перед гібридними загрозами. Нині ситуація змінюється через перебіг російсько-української війни, яка засвідчила низку фактів: 1) необ'єктивна оцінка сил РФ і песимістичні прогнози щодо майбутнього України до 24 лютого 2022 р.; 2) неготовність ЄС до розвитку конфлікту; 3) спроби умиротворення лише посилили агресію; 4) усвідомлення урядами низки країн, що від безпеки України залежить і їхня безпека. Очевидно, що досвід захисту України від російської агресії стане предметом вивчення іноземними фахівцями для вироблення нової моделі обороноздатності, яка передбачатиме комплексний підхід: захист інформаційного простору, кібербезпека, підготовка військових, правоохоронних органів, цивільного населення до дій під час війни і гібридних загроз. Ймовірно, світова спільнота реформує власні аналітичні центри та адаптує їх до швидкої роботи з великими обсягами інформації, що забезпечуватиме постійний моніторинг за розвитком гібридних загроз.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ahmadly J. Overview of NATO and EU's struggle against hybrid threats. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo*. Kyiv, 2022. Vyp. 2 (54). S. 6–11.

2. COI Strategy and Defence. *Hybrid CoE*, 2023. <https://www.hybridcoe.fi/coi-strategy-and-defence/>.

3. Countering hybrid threats. *The Diplomatic Service of the European Union, Strategic Communications*. 31.03.2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/countering-hybrid-threats_en.

4. FAQ: Joint Framework on countering hybrid threats. *Commissione europea*, Bruxelles. 2016 URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/it/MEMO_16_1250.

5. Florence G. The Global Future – An Update. European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS). 2021. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/ESPAS%20Mid-term%20report_0.pdf.

6. Florence G. Global Trends To 2030 – Challenges and Choices for Europe. *The European Union Institute for Security Studies (EUISS)*. 2019. URL: <https://www.iss.europa.eu/content/global-trends-2030-%E2%80%93-challenges-and-choices-europe>

7. Frank G. Hoffman. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. *Potomac Institute for Policy Studies Arlington, Virginia*, December 2007: 72. https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.

8. G8 Communiqué Köln 1999, Final. Köln, Germany, June 20, 1999. <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/1999/communique.html>

9. Giannopoulos, G. Smith, H. Theocharidou, M. The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model *European Union and Hybrid CoE*, 2021: 58.

10. Höyhtyä Marko, Uusipaavalniemi Sari. The space domain and the Russo-Ukrainian war: Actors, tools, and impact *Hybrid CoE*. 2023. URL: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/01/20230109-Hybrid-CoE-Working-Paper-21-Space-and-the-Ukraine-war-WEB.pdf>.

11. Hybrid threats as a concept *Hybrid CoE*. 2023. URL: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats-as-a-phenomenon/>.

12. Jaitner M. Russian Information Warfare: Lessons from Ukraine. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/291086368_Russian_Information_Warfare_Lessons_from_Ukraine

13. Johnson R. Human behaviour will still determine who wins wars. <https://engelsbergideas.com/notebook/human-behaviour-will-still-determine-who-wins-wars/>

14. Johnson R. Hybrid War and Its Countermeasures: A Critique of the Literature. *Small Wars & Insurgencies*. 2018. Volume 29, Issue 1. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09592318.2018.1404770?src=recsys>

15. Joint communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. Document 52016JC0018. *European Commission*. Brussels. 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>

16. Joint communication to the European Parliament, the European Council and the Council. Increasing resilience and bolstering capabilities to address hybrid threats. *European Commission*. Brussels. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52018JC0016>

17. Jones K. Online Disinformation and Political Discourse: Applying a Human Rights Framework. 2019. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2019-11-05-Online-Disinformation-Human-Rights.pdf>

18. Meister S. A Paradigm Shift: EU-Russia Relations After the War in Ukraine. *Carnegie Europe*. 2022. URL: <https://carnegieeurope.eu/2022/11/29/paradigm-shift-eu-russia-relations-after-war-in-ukraine-pub-88476>

19. Moynihan H. The Application of International Law to State Cyberattacks: Sovereignty and Non-Intervention. 2019. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2019-11-29-Intl-Law-Cyberattacks.pdf>

20. Repucci S., Slipowitz A. The Global Expansion of Authoritarian Rule. *Freedom House*. 2022. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>

21. The 4th Cyber Power Symposium on Hybrid Conflict and Warfare. *Hybrid CoE*. 2022. URL: <https://www.hybridcoe.fi/>

news/the-fourth-cyber-power-symposium-on-hybrid-conflict-and-warfare/

22. The Evolution of Hybrid Threats and Possibilities to Counter Them. *The Institute of International and European Affairs*. 2022. URL: <https://www.iiea.com/events/the-evolution-of-hybrid-threats-and-possibilities-to-counter-them>

23. Timothy Clack, Robert Johnson. The World Information War: Western Resilience, Campaigning, and Cognitive Effects. 2021. 316 p. URL: <https://www.routledge.com/The-World-Information-War-Western-Resilience-Campaigning-and-Cognitive/Clack-Johnson/p/book/9780367496517>

24. Ülgen Sinan. Rewiring Globalization. Carnegie Europe. 2022. URL: <https://carnegieeurope.eu/2022/02/17/rewiring-globalization-pub-86308>

25. Аджемоноглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства і бідності / Пер. з англ. Олександра Дем'янчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с.

26. Гарт Л. Стратегія непрямих дій. Видавництво: Neoclassic, АСТ, 2014. С. 512. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=61812

27. Гладенко О. Реформування механізму Ради Безпеки ООН крізь призму війни між Російською Федерацією та Україною. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2022. Вип. 1. С. 10–14.

28. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. 2015. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html>

29. Дикаленко М. Країни за розміром наданої Україні військової допомоги – рейтинг. *The page*, 25 жовтня 2022. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/vijskova-dopomoga-ukrayini-vid-riznih-krayin-rejting>.

30. Комбатанти, найманці, добровольці. Хто це і яка між ними різниця? *BBC Україна*, 16 липня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62191991>

31. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Київ: Vivat, 2016. 304 с.

32. Магда Є. Гібридна війна: сутність та структура феномену. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2489/2220.

33. Мірошниченко С. Група Вагнера. Чому вони не найманці, а Росія несе за них таку ж відповідальність, як і за регулярні збройні сили. *Медійна ініціатива за права людини*, 4 січня 2023. URL: <https://mipl.org.ua/grupa-vagnera-chomu-vony-ne-najmanczi-a-rosiya-nese-za-nyh-taku-zh-vidpovidalnist-yak-i-za-regulyarni-zbrojni-syly/>.

34. Новородовський В. Інформаційна безпека України в умовах російської агресії. *Документ. Соціум. Комунікація. Серія «Історичні науки»*. Переяслав, 2020. Вип. 9. С. 150–179.

35. Новородовський В. Статус іноземних добровольців в Україні: політико-правове забезпечення. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2018. Вип. 3–4 (95–96). С. 254–271.

36. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. 2015. URL: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Pochepcov_Gibr_vijna_inf_skladova.htm

37. Проросійські акції в Кельні та Празі «не мають нічого спільного зі свободою слова» – МЗС. *Радіо Свобода*, 5 вересня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mzs-prorosiiski-aktsii-keln-praha/32018930.html>

38. Рюхле М., Робертс К. Розширення інструментарію НАТО з протидії гібридним загрозам. 2021. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/03/19/rozshirennya-nstrumentaryu-nato-z-protid-gbridnim-zagroزام/index.html>

39. Савченко-Галушко Т. «Війна дронів»: про ефективність застосування БПЛА на полі бою. *АрміяInform*, 4 серпня 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/04/vijna-droniv-pro-efektyvnist-zastosuvannya-bpla-na-poli-boyu/>.

40. Світова гібридна війна: Український фронт. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2017. 496 с.

41. Сидоренко С. Посол Чехії: Ми відкриваємо можливість постачання військової техніки в Україну. *Європейська правда*, 9 серпня 2017. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2017/08/9/7069484/>

42. Собенко Н. Чехія виступає за реформування Радбезу ООН. 2023. URL: <https://suspilne.media/435462-cehia-vistupae-za-reformuvanna-radbezu-oon/>

43. Спільна заява за підсумками 24-го Саміту Україна-ЄС. 2023. URL: <http://surl.li/hfrty>

44. Стало відомо, скільки «вагнерівців» воюють проти України. *Слово і Діло*. 24 грудня 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/24/novyna/bezpeka/stalo-vidomostilky-vahnerivcziv-voyuuyut-proty-ukrayiny>

45. Стратегія «тисячі бджолиних укусів». Українці майстерно застосовують непрямий підхід у війні – WP. *Texty*, 23.08.2022. URL: <https://texty.org.ua/fragments/107563/stratehiya-tysyachi-bdzholynyh-ukusiv-ukrayinci-majsterno-zastosovuyut-nepryamyj-pidhid-u-vijni-wp/>

46. У Празі 70 000 людей вийшли на протест проти відмови уряду співпрацювати з росією – деталі. *Слово і Діло*. 3 вересня 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/03/novyna/svit/prazi-70-000-lyudej-vyjshly-protest-proty-vidmovy-uryadu-spivpracyuvaty-rosiyeu-detali>

47. У РФ термін «спеціальна військова операція» вигадали, щоб не декларувати цілей війни, – очільник Мінінтеграції Черниш. *Еспресо*, 23 вересня, 2022. URL: <https://espresso.tv/u-rf-termin-spetsialna-viyskova-operatsiya-vigadali-shchob-ne-deklaruvati-tsilny-viyni-ochilnik-minreintegratsii-chernish>

48. Україна веде війну нового типу – The Atlantic. *Texty*, 09.09.2022. URL: <https://texty.org.ua/fragments/107679/ukrayina-vede-vijnu-novoho-typu-the-atlantic/>

49. Хмель А. Боротьба із гібридними загрозами в ЄС (за нормативно-правовою базою Європейського Союзу). *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. Миколаїв, 2021–2022. Вип. 3. С. 91–101.

50. Шемшученко Ю, Савчук К. Міжнародно-правові засоби протидії гібридним загрозам в умовах російської агресії проти України. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. С. 389–409.

51. Шимов Я. Пропаганда і політичний підкуп: як Росія впливає на «Вишеградську четвірку». *Радіо Свобода*. 14 квітня 2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28429681.html>

52. Як ЗСУ «роз'їдає» російську армію, застосовуючи «стратегію корозії». *Тексту*. 02.08.2022. URL: <https://textu.org.ua/fragments/107389/yak-ukrayinci-rozyidayut-rosijsku-armiyu-zastosovuyuchy-stratehiyu-koroziyi/>.

53. Як нова українська артилерія змінює перебіг війни? Роман Пагулич, Левко Стек, Ярослав Кречко, Ольга Терebinська. *Радіо Свобода*. 15 травня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-nova-ukrainska-artyleria-zminyue-perebih-viiny/31851500.html>.

REFERENCES

1. Ahmadly J. (2022). Overview of NATO and EU's struggle against hybrid threats. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo*. Kyiv. Vyp. 2 (54). S. 6–11. [in English].
2. COI Strategy and Defence. *Hybrid CoE*, 2023. URL: <https://www.hybridcoe.fi/coi-strategy-and-defence/>. [in English].
3. Countering hybrid threats (2022). *The Diplomatic Service of the European Union, Strategic Communications*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/countering-hybrid-threats_en. [in English].

4. FAQ: Joint Framework on countering hybrid threats (2016). *Commissione europea*, Bruxelles. URL: [https:// ec.europa.eu/ commission/presscorner/detail/it/MEMO_16_1250](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/it/MEMO_16_1250). [in English].

5. Frank G. Hoffman (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. *Potomac Institute for Policy Studies Arlington, Virginia*, December 2007: 72. URL: [https:// www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf](https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf). [in English].

6. G8 Communiqué Köln 1999, Final. Köln, Germany, June 20, 1999. URL: [https://www.mofa.go.jp/policy/economy/ summit/ 1999/communiqué.html](https://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/1999/communiqué.html) [in German].

7. Florence G. (2019). Global Trends To 2030 – Challenges and Choices for Europe. *The European Union Institute for Security Studies (EUISS)*. URL: <https://www.iss.europa.eu/content/global-trends-2030-%E2%80%93-challenges-and-choices-europe>. [in English].

8. Florence G. (2021). The Global Future – An Update. *European Strategy and Policy Analysis System (ESPAS)*: 17. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/ESPAS%20Mid-term%20report_0.pdf. [in English].

9. Höyhtyä Marko, Uusipaavalniemi Sari (2023). The space domain and the Russo-Ukrainian war: Actors, tools, and impact *Hybrid CoE*. URL: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/01/20230109-Hybrid-CoE-Working-Paper-21-Space-and-the-Ukraine-war-WEB.pdf>. [in English].

10. Hybrid threats as a concept (2023). *Hybrid CoE*. URL: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats-as-a-phenomenon/>. [in English].

11. Jaitner M. (2015). Russian Information Warfare: Lessons from Ukraine. URL: [https://www.researchgate.net/ publication/ 291086368_Russian_Information_Warfare_Lessons_from_Ukraine](https://www.researchgate.net/publication/291086368_Russian_Information_Warfare_Lessons_from_Ukraine) [in English].

12. Joint communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. (2016). Document 52016JC0018. *European*

Commission. Brussels. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>. [in English].

13. Joint communication to the European Parliament, the European Council and the Council. Increasing resilience and bolstering capabilities to address hybrid threats. (2018). *European Commission*. Brussels. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:52018JC0016>. [in English].

14. Jones K. (2019). Online Disinformation and Political Discourse: Applying a Human Rights Framework. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2019-11-05-Online-Disinformation-Human-Rights.pdf> [in English].

15. Moynihan H. (2019). The Application of International Law to State Cyberattacks: Sovereignty and Non-Intervention. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2019-11-29-Intl-Law-Cyberattacks.pdf> [in English].

16. Johnson R. Human behaviour will still determine who wins wars. URL: <https://engelsbergideas.com/notebook/human-behaviour-will-still-determine-who-wins-wars/>. [in English].

17. Johnson R. (2018). Hybrid War and Its Countermeasures: A Critique of the Literature. *Small Wars & Insurgencies*. Volume 29, Issue 1. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09592318.2018.1404770?src=recsys>. [in English].

18. Repucci S., Slipowitz A. (2022) The Global Expansion of Authoritarian Rule. *Freedom House*. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>. [in English].

19. Meister S. (2022) A Paradigm Shift: EU-Russia Relations After the War in Ukraine. *Carnegie Europe*. URL: <https://carnegieeurope.eu/2022/11/29/paradigm-shift-eu-russia-relations-after-war-in-ukraine-pub-88476>. [in English].

20. The 4th Cyber Power Symposium on Hybrid Conflict and Warfare (2022). *Hybrid CoE*. URL: <https://www.hybridcoe.fi/news/the-fourth-cyber-power-symposium-on-hybrid-conflict-and-warfare/>. [in English].

21. The Evolution of Hybrid Threats and Possibilities to Counter Them (2022). *The Institute of International and European Affairs*. URL: <https://www.iiea.com/events/the-evolution-of-hybrid-threats-and-possibilities-to-counter-them>. [in English].

22. Giannopoulos, G. Smith, H. Theocharidou, M. (2021). The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model *European Union and Hybrid CoE*, 2021: 58. [in English].

23. Timothy Clack, Robert Johnson (2021). The World Information War: Western Resilience, Campaigning, and Cognitive Effects. 316 p. URL: <https://www.routledge.com/The-World-Information-War-Western-Resilience-Campaigning-and-Cognitive-Clack-Johnson/p/book/9780367496517> [in English].

24. Ülgen Sinan (2022). Rewiring Globalization. Carnegie Europe. URL: <https://carnegieeurope.eu/2022/02/17/rewiring-globalization-pub-86308>. [in English].

25. Adzhemonohlu D., Robinson Dzh. (2016). Chomu natsiyi zanepadayut'. Pokhodzhennya vlady, bahatstva i bidnosti [Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty] / Per. z anhl. Oleksandra Dem'yanchuka. Kyiv: Nash Format. 440 s. [in Ukrainian].

26. Hart L. (2014). Stratehiya nepryamykh diy [Strategy of indirect actions]. Vydavnytstvo: Neoclassic, AST, 512. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=61812 [in Ukrainian].

27. Hladenko O. (2022). Reformuvannya mekhanizmu Rady Bezpeky OON kriz' pryzmu viyny mizh Rosiys'koyu Federatsiyeyu ta Ukrainoyu [Reforming the mechanism of the UN Security Council through the prism of the war between the Russian Federation and Ukraine]. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnogo universytetu*. 2022. Vyp. 1. S. 10–14. [in Ukrainian].

28. Horbulin V. (2015). «Hibrydna viyna» yak klyuchovyy instrument rosiys'koyi heostrategiyi revanshu [«Hybrid war» as a key tool of the Russian geostrategy of revenge]. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu-.html> [in Ukrainian].

29. Dykalenko M. (2022). Krayiny za rozmirom nadanoyi Ukrayini viys'kovoyi dopomohy – reytynh [Countries by the amount of military aid provided to Ukraine – rating]. *The page*. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/vijskova-dopomoga-ukrayini-vid-riznih-krayin-rejting>. [in Ukrainian].

30. Kombatanty, naymantsi, dobrovol'tsi. Khto tse i yaka mizh nymy riznytsya? (2022). [Combatants, mercenaries, volunteers. Who is it and what is the difference between them?]. *BBC Ukrayina*. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62191991> [in Ukrainian].

31. Mahda Ye. (2016). Hibrydna viyna: vyzhyty i peremohty [Hybrid warfare: survive and win]. Kyiv: Vivat, 2016. 304 s. [in Ukrainian].

32. Mahda Ye. Hibrydna viyna: sutnist' ta struktura fenomenu [Hybrid war: the essence and structure of the phenomenon]. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2489/2220 [in Ukrainian].

33. Miroschnychenko S. (2023). Hrupa Vahnera. Chomu vony ne naymantsi, a Rosiya nese za nykh taku zh vidpovidal'nist', yak i za rehulyarni zbroyni syly [Wagner group. Why are they not mercenaries, and Russia bears the same responsibility for them as for the regular armed forces]. *Mediyna initsiatyva za prava lyudyny*. URL: <https://mipl.org.ua/grupa-vagnera-chomu-vony-ne-najmanczi-a-rosiya-nese-za-nyh-taku-zh-vidpovidalnist-yak-i-za-regulyarni-zbrojni-syly/> [in Ukrainian].

34. Novorodovs'ky V. (2020). Informatsiyna bezpeka Ukrayiny v umovakh rosiys'koyi ahresiyi [Information security of Ukraine in the conditions of Russian aggression]. *Dokument. Sotsium. Komunikatsiya. Seriya «Istorychni nauky»*. Pereyaslav. Vyp. 9. S. 150–179. [in Ukrainian].

35. Novorodovs'ky V. (2018). Status inozemnykh dobrovol'tsiv v Ukrayini: polityko-pravove zabezpechennya [The status of foreign volunteers in Ukraine: political and legal support]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny*. Kyiv, 2018. Vyp. 3–4 (95–96). S. 254–271. [in Ukrainian].

36. Pocheptsov H. (2015). Hibrydna viyna: informatsiyna skladova [Hybrid war: information component]. URL: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Pocheptcov_Gibr_vijna_inf_skladova.htm [in Ukrainian].

37. Prorosiys'ki aktsiyyi v Kel'ni ta Prazi «ne mayut' nichoho spil'noho zi svobodoyu slova» – MZS (2022). [Pro-Russian actions in Cologne and Prague «have nothing to do with freedom of speech» – Ministry of International Affairs] *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mzs-prorosiiski-aktsiikeln-praha/32018930.html> [in Ukrainian].

38. Ryukhle M., Roberts K. (2021). Rozshyrennya instrumentariyu NATO z protydiyi hibrydnym zahrozam [Expanding NATO's toolkit for countering hybrid threats]. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/03/19/rozshirennya-nstrumentariyu-nato-z-protid-gbridnim-zagrozam/index.html> [in Ukrainian].

39. Savchenko-Halushko T. (2022). «Viyna droniv»: pro efektyvnist' zastosuvannya BPLA na poli boyu [«War of drones»: about the effectiveness of the use of drones on the battlefield]. *ArmiyaInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/04/vijna-droniv-pro-efektyvnist-zastosuvannya-bpla-na-poli-boyu/> [in Ukrainian].

40. Svitova hibrydna viyna: Ukrayins'kyy front (2017). [World Hybrid War: Ukrainian Front]. Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'. Kyiv. 496 s. [in Ukrainian].

41. Sydorenko S. (2017). Posol Chekhiyi: My vidkryvayemo mozhlyvist' postachannya viys'kovoyi tekhniki v Ukrayinu [Ambassador of the Czech Republic: We open the possibility of supplying military equipment to Ukraine]. *Yevropeys'ka pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2017/08/9/7069484/> [in Ukrainian].

42. Sobenko N. (2023). Chekhiya vystupaye za reformuvannya Radbezu OON [Ambassador of the Czech Republic: We open the possibility of supplying military equipment to Ukraine]. URL: <https://suspile.media/435462-cehia-vistupae-za-reformuvanna-radbezu-oon/> [in Ukrainian].

43. Spil'na zayava za pidsumkamy 24-ho Samitu Ukrayina-Yes (2023). [Joint statement based on the results of the 24th Ukraine-EU Summit]. URL: <http://surl.li/hfrty> [in Ukrainian].

44. Stalo vidomo, skil'ky «vahnerivtsiv» voyuyut' proty Ukrayiny (2022). *Slovo i Dilo*. [It became known how many «wagnerians» are fighting against Ukraine]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/24/novyna/bezpeka/stalo-vidomo-skilky-vahnerivcziv-voyuyut-proty-ukrayiny> [in Ukrainian].

45. Stratehiya «tysyachi bdzholynnykh ukusiv». Ukrayintsi maysterno zastosovuyut' nepryamy pidkhid u viyni – WP (2022). [The «thousand bee stings» strategy. Ukrainians skillfully use an indirect approach in war – WP]. *Texty*. URL: <https://texty.org.ua/fragments/107563/stratehiya-tysyachi-bdzholynnyh-ukusiv-ukrayinci-majsterno-zastosovuyut-nepryamyj-pidhid-u-vijni-wp/> [in Ukrainian].

46. U Prazi 70 000 lyudey vyyshly na protest proty vidmovy uryadu spivpratsyuvaty z rosiyeyu – detail (2022). [In Prague, 70,000 people protested against the government's refusal to cooperate with russia – details]. *Slovo i Dilo*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/03/novyna/svit/prazi-70-000-lyudej-vyshly-protest-proty-vidmovy-uryadu-spivpracyuvaty-rosiyeyu-detali> [in Ukrainian].

47. U RF termin «spetsial'na viys'kova operatsiya» vyhadaly, shchob ne deklaruvaty tsiley viyny, – ochil'nyk Minreintegratsiyi Chernysh (2022). [In the Russian Federation, the term «special military operation» was invented in order not to declare the goals of the war, – the head of the Ministry of Reintegration, Chernysh]. *Espresso*. URL: <https://espresso.tv/u-rf-termin-spetsialna-viyskova-operatsiya-vigadali-shchob-ne-deklaruvati-tsiley-viyni-ochilnik-minreintegratsii-chernish> [in Ukrainian].

48. Ukrayina vede viynu novoho typu – The Atlantic (2022). [Ukraine is waging a new type of war]. *Texty*. <https://texty.org.ua/fragments/107679/ukrayina-vede-vijnu-novoho-typu-the-atlantic/> [in Ukrainian].

49. Khmel' A. (2021–2022) Borot'ba iz hibrydnymy zahrozamy v YeS (za normatyvno-pravovoyu bazoyu Yevropeys'koho Soyuzu) [Combating hybrid threats in the EU (according to the regulatory framework of the European Union)]. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. Mykolayiv. Vyp. 3. S. 91–101. [in Ukrainian].

50. Shemshuchenko Yu, Savchuk K. (2022). Mizhnarodno-pravovi zasoby protydyi hibrydnym zahrozam v umovakh rosiys'koyi ahresiyi proty Ukrayiny [International legal means of countering hybrid threats in the conditions of Russian aggression against Ukraine]. *Natsional'na stiykist' Ukrayiny: stratehiya vidpovidi na vyklyky ta vyperedzhennya hibrydnykh zahroz: natsional'na dopovid' / red. kol. S. I. Pyrozhekov, O. M. Mayboroda, N. V. Khamitov, Ye. I. Holovakha, S. S. Dembits'kyy, V. A. Smoliy, O. V. Skrypnyuk, S. V. Stoyets'kyy / Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny*. Kyiv. S. 389–409.

51. Shymov Ya. (2017). Propahanda i politychnyy pidkup: yak Rosiya vplyvaye na «Vyshehrads'ku chetvirku» [Propaganda and political bribery: how Russia influences the Visegrad Four]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28429681.html> [in Ukrainian].

52. Yak ZSU «roz'yidaye» rosiys'ku armiyu, zastosovuyuchy «stratehiyu koroziyi» (2022). [How the Armed Forces of Ukraine «corrodes» the Russian army, applying the «corrosion strategy»]. *Texty*. URL: <https://texty.org.ua/fragments/107389/yak-ukrayinci-rozyidayut-rosijsku-armiyu-zastosovuyuchy-stratehiyu-koroziyi/> [in Ukrainian].

53. Yak nova ukrayins'ka artyleriya zminyuye perebih viyny? (2022). [How does the new Ukrainian artillery change the course of the war?]. Roman Pahulych, Levko Stek, Yaroslav Krechko, Ol'ha Terebys'ka. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yak-nova-ukrainska-artyleria-zminyue-perebih-viiny/31851500.html> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У дослідженні розглянуто ключові виклики і загрози колективній безпеці Європи в умовах російсько-української війни. Актуальним питанням для країн ЄС з 2014 р. стали гібридні загрози. Перед Європою постала низка викликів, які передбачали посилити обороноздатність, сформуванати комплекс заходів захисту інформаційної сфери і кіберпростору, визначити чітку позицію на вищому політичному рівні щодо питання російсько-української війни. Від початку повномасштабного вторгнення росії перед європейськими країнами постав серйозний виклик пов'язаний із безпекою східних кордонів ЄС. Встановлено, що російська агресія змінила погляди політичних лідерів окремих країн щодо умиротворення агресора. Стало очевидним, що спроби мирного врегулювання російсько-української війни, шляхом поступок українськими територіями є неможливим і може сформуванати низку подібних прецедентів у майбутньому. З'ясовано, що ЄС і НАТО з 2014 р. розробляли комплекс заходів спрямованих на запобігання гібридних загроз та висвітлено основні міжнародні документи, на основі яких ґрунтувалися ці заходи. Охарактеризовано новітні і традиційні підходи до вирішення гібридних конфліктів, їхні переваги і недоліки.

Висвітлено проблеми колективної безпеки Європи після 24 лютого 2022 р. Розкрито особливості перебігу війни, а також визначено виклики, які постали перед Європою. Акцентовано увагу на особливостях застосування росією гібридних методів війни, охарактеризовано причини і вплив на сучасні геополітичні реалії. У статті показано актуальність детального вивчення цієї проблематики і перспектив новітніх підходів формування безпеки країни. Російсько-українська війна засвідчила необхідність реформування міжнародних безпекових структур, зокрема Ради безпеки ООН, пошуку нових методів протидії пропаганді, посилення готовності урядових інституцій, військових структур і цивільного населення вдало реагувати на гібридні загрози.

Ключові слова: виклики, гібридні загрози, безпека, конфлікт, політика, Європа, Україна.